

Zdaj vse pogosteje poslušamo, da se moramo obnašati tržno in da naj bo naše vodilo zakon, ki ga narekujejo tržne zakonitosti. Nisem povsem prepričan, da so se prej omenjeni obnašali strogo tržno. Namreč, problem ni toliko v tržnosti – večji problem so zakonitosti, kriteriji, merila in vrednote, ki so v marsičem pogojene s kritično maso – z inercijo, ki zagotavlja trg pa tudi zakone in njih spoštovanje.

Če hočeš tržiti, moraš imeti kaj prodajati oziroma kaj povedati – in, če imaš kaj povedati, se to, kar veš, lahko sliši daleč, ne da bi ti bilo treba kričati.

Da pa te slišijo, lahko dosežeš na več načinov. Npr. tako, da ustanoviš revijo. V mislih imam seveda našo novo revijo Piranesi – revijo, ki ni zgolj propagandni material za novo državo, temveč svoj obstoj utemeljuje s tem, da avtohtone arhitekturne misli umešča v širši kulturni prostor. Atrakcij in naročnikov željna tuja publicistika je sicer pripravljena v – za nas, bivše vzhodnjake – konjunkturalnem obdobju objaviti poročilo iz Slovenije, Estonije, Litve, Slovaške ipd. Toda zanimiva je prav inverzna situacija: da to narediš sam z drugimi, da o svoji in drugih kulturah prostora razmišljaš iz novega, nekoč »robnege« centra. Najbrž je to edino sredstvo za vzpostavitev nekega realnega sistema vrednot, ki – če že hočete – lahko privede tudi do tržne zakonitosti. Namreč preživeti obdobje, ko se lahko prodaš kot kuriozum, pomeni tudi to, da se vržeš v tok Evropske misli v upanju, da ne utoneš.

Najbrž je prav arhitektura tista, ki najbolj potrebuje sistem vrednot. Literaturo ščiti svetost domače besede. Nad likovno umetnostjo ter glasbo kolikor toliko bdi država. Arhitektura pa se duši v objemu gradbeništva in velikih poslov. Diktirajo in uravnavajo jo vse prej kot strokovni kodi.

Ko citirajo Plečnika, ima človek občutek, da obravnavajo neko pokopano »sumersko« kulturo in ne žive discipline, ki uokvirja njihov vsakdan.

Govori se o slovenski arhitekturi, ne da bi vedeli, kaj to je, govori se o novih Plečnikih, ki se ne bodo nikdar rodili itd.

Balastu naučenih floskul lahko ubežiš le s presekom jarka, ki ga narodnjaštvo koplje okrog nas. Nikar ne bodimo Slovenec – Slovencu. Zakaj ne bi bili, denimo, Slovenec – Avstrijcu?

Ne verjamem v fašistično, socialistično ali demokratično arhitekturo

Aleš
Vodopivec

Že samo spraševanje o vrednotenju arhitekture v optiki ideoloških in političnih sprememb me sili v nekaj, kar mi je kot arhitektu povsem tuje. Sodim pač med tiste, ki ne verjamejo v fašistično, socialistično ali demokratično arhitekturo. Posamezno arhitekturno delo je umetnost ali pa ni, ne glede na to, za katerega vladarja je bilo zgrajeno.

Arhitektura je nedvomno med vsemi umetnost-

mi najbolj zavezana politiki. Projekt, ki je v opreki z željami nosilcev ekonomske moči, ostaja v najboljšem primeru le risba na papirju. Mnogi uspešni in plodoviti pisatelji so politični oporečniki, celo disidenti. Posebnost arhitekta, ki se ne ukloni politični volji, je, da ne gradi. To je tragika arhitekture. Nikoli ne bomo vedeli, kaj bi zgradili arhitekti, ki se niso hoteli podrediti političnim pritiskom.

V zgodovini sicer lahko najdemo določene povezave med posameznimi arhitekturnimi formami in konkretno politično ideologijo. Toda te povezave so vedno lečasne, brez prave veljave v daljšem časovnem razdobju. Sorodne ali celo iste arhitekturne forme se pojavljajo v različnih obdobjih in ideološko povsem nasprotnih političnih konstelacijah.

Politične in ideološke spremembe se zrcalijo predvsem v vrednotenju arhitekture in manj ali pa sploh ne v samih delih. Kritika je potrebovala dobrih trideset let, da si je upala, sprva v Ameriki, oceniti delo italijanskih arhitektov fašističnega obdobja. Ko jih je soočila s sočasnimi deli evropskega modernizma, je bila formalna podobnost osupljiva.

To vse govori v prid temu, da je arhitektura vendarle v prvi vrsti umetnost tektonike, to je umetnost premagovanja naravnih zakonov z gradbeno konstrukcijo. Zakoni narave pa k sreči niso podvrženi željam katerekoli ideologije.

Zato ne vidim nikakršnega razloga za novo presojo arhitekture v optiki slovenske samostojnosti. Vrednotenje slovenske arhitekture je še v povojih, zato ostajajo potrebe in zahteve enake kot prej: po čimbolj celoviti obravnavi arhitekture, ovrednotenju njene umetniške moči, neodvisno od naše trenutne, nekdanje ali prihodnje politične stvarnosti. V objektivnost kritike ne verjamem, a kolikor dlje bo od ideoloških in nacionalističnih očal, tem bliže bo bistvu samega umetniškega dela.

V vaši anketi me zato bolj vznemirja vprašanje, ki se nanaša na usodo kulture v naši novi nacionalni državi. Moram reči, da sem tudi sam razumel nastajanje te države v veliki meri kot kulturni projekt – ali bolje rečeno kot projekt slovenske kulture. Mislim seveda na nekajletni proces in ne le na samo dejanje osamosvojitve in desetdnevno vojno. Zato me danes zanima, ali je kultura v tej novi državi navzoča kot življenjska sila ali kot breme.

Če ostanem pri vprašanjih, ki so mi strokovno blizu, se pravi pri arhitekturi in njenih mejnih področjih, moram ugotoviti, povsem stvarno in brez strasti, da je t. im. celostna podoba države (od zastave do zadnjega znamenja), tega našega največjega nacionalnega podjetja, brez razpoznavne identitete in, z izjemo potnih listov in še nerojenega denarja, brez likovne kulture, da smo zgradili nekaj najgrših mejnih prehodov, da pri načrtovanju in gradnji prostorov državnega aparata ni potrpljenja in posluha za arhitekturna vprašanja, da so celo obeležja, ki jih ta država postavlja sebi v čast – npr. na Trgu revolucije – karikatura slovenske arhitekture. Ni mi prijetno zapisati, da se ta država že ob rojstvu podaja v Evropo v slabih oblačilih. To je glede na mednarodno veljavo slovenske arhitekture in grafičnega oblikovanja nerazumljivo in nepotrebno, predvsem pa velika škoda. In za vedno zamujena priložnost.

Vzroki za to so tradicionalni. Poznamo jih iz časov, ko je bila kultura kot neprijetno breme odrinjena na rob. Vedno so bile pred nami pomembnejše naloge – nekdanj revolucionarne narave, tokrat pa ustanovitev slovenske države, oborožitev, priznanje samostojnosti, zunanja politika, gospodarstva in socialna vprašanja... Očitno spet ni pravi čas za kulturo.